

Fórizs Sándor¹

Külföldre szökés és kémkedés büntettének vádja

Charges of Fleeing Abroad and Espionage

A publikáció olyan határőr sorkatonák ellen indított büntetőeljárásokat ismertet, akik külföldre szökést követtek el, majd kémkedéssel is megvádolták őket. Az információkat két levéltár anyagai képezik, ezek a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, ahol a határőrségi okmányok találhatók, és a Hadtörténeti Levéltár a büntetőeljárások dokumentumaival. Az olvasó megismerheti az események – külföldre szökés, megindított eljárások – körülményeit, a keletkezett vizsgálati és bírósági okmányokat, az ítéletek mértékét és egyes esetekben az események későbbi utóéletét.

Kulcsszavak: külföldre szökés, kémkedés, vizsgálati munka, vádirat, bírósági ítélet

The publication describes the criminal proceedings brought against border guard conscripts who fled the country and were subsequently charged with espionage. The information is based on materials from two archives: the Hungarian National Archives, which holds border guard documents, and the Military History Archives, which houses documents relating to criminal proceedings. The author explores the circumstances of the events (i.e. the escapes abroad and the proceedings initiated), the investigation and court documents produced, the severity of the sentences and, in some cases, the aftermath of the events.

Keywords: escape abroad, espionage, investigation, indictment, court ruling

¹ Professor emeritus, egyetemi tanár, ny. rendőr dandártábornok, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, e-mail: drforizs@gmail.com

Bevezetés

Az 1950 és 1989 közötti kiszökésekről rendelkezünk név szerinti kimutatással egy, a határőrségnél folyamatosan vezetett okmányban.² Itt 813 volt határőr szerepel 39 év alatt a legfontosabb adatokkal (név, személyi adatok, a szökés helye és időpontja, iránya, néhány szóban a körülmények). Az elkövetők közül csupán keveset vádoltak meg kémkedéssel. Ennek az az oka, hogy míg a külföldre szökést különösebben nem volt problémás bizonyítani, más kérdés a kémkedés. Itt a tisztelt olvasónak nem a bűnügyi filmek hagyományos kémtevékenységére kell gondolnia, ahol valaki egy rejtett kamerával vagy más módon, ügynökökön keresztül szerzi be az adatokat. A vizsgált esetekben azt minősítették kémkedésnek, ha a kiszökött katona a külföldi kihallgatóknak adatokat szolgáltatott a hazai határőrizeti tevékenységről, állapotokról. Márpedig minden kiszökött személyt aprólékosan kihallgattak. Két-három körülményt mindenképpen szükséges megemlítenünk. A szökött határőrök esetében a bírósági eljárást távollétükben is lefolytatták, de automatikusan nem vádolták őket kémkedéssel. Polgári lakóhelyükön a tanácsoknál hirdetményként függesztették ki a tárgyalás időpontját és az idézést. Őket külföldre szökés büntettével vádolták meg. Csupán a valamilyen módon hazakerült és bíróság elé állítottak esetében merült fel a kémkedés vádja, amit megbízható módon a vizsgálati munka során bizonyítani is kellett. A forrás erre csak egy másik katona lehetett, aki szintén hazakerült, és „rávallott” a társára, hiszen esetleg éppen a kinti fogdában egy cellában ültek, vagy a traiskircheni menekülttáborból ismerték egymást és egymás dolgait. Egyébként nem kevesen valóban hazajöttek, akiket őrizetbe vettek, és a BM Vizsgálati Osztály állította össze a katonai ügyészség, katonai bíróság számára a további vádeljáráshoz szükséges dokumentumokat.

Különös történések is megestek, például amikor valaki szolgálatból kiszökött, távollétében első és másodfokon is halálra ítélték. Évek múlva, mert kint nem tudott megállapodni, illegálisan hazaszökött, elfogták, újra bíróság elé került.

A megtörtént esetek mind érdekeseek, érdemes feldolgozni azokat. Nem csupán azért, mert ezek a magyar katonatörténelem részét képezik, hanem azért is, mert rajtuk keresztül betekintheünk a katonai jogszolgáltatás módjába és gondolatvilágába is. A levéltári okmányokra hivatkozásnál azonnal szólnunk szükséges arról a nehézségről, hogy az egyes dossziék, különösen a bírósági anyagok igen vastagok, gyakran 80–100 darab különböző anyaggal, amelyek többnyire azonos levéltári nyilvántartási számon találhatók, megnehezítve a hivatkozást.

Államtitoksértéshez kapcsolódó szakértői vélemények

Annak eldöntésére, hogy a büntetőeljárás alatt álló volt határőr követett-e el államtitoksértést, a nyomozást végző szerv – külföldre szökések esetében a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztály – minden alkalommal szakértői véleményt szerzett be. A szakértő igenlő állásfoglalása a kémkedés vádjának megfogalmazásához feltétlenül szükséges volt. A Hadtörténeti Levéltárban fellelhető bírósági dossziékhoz kapcsolódik több, a vizsgálati okmányokat tartalmazó, a Vizsgálati Osztály által a bíróság számára összeállított

² MNL OL HOP XIX-B-10 1989. év 13. sz. doboz III/1–4 tárgykör 4. folyószám.

és a vizsgálati munka befejezésekor a katonai ügyészségnek és bíróságnak megküldött iratgyűjtemény. Ennek részét képezik a szakértői tevékenységre vonatkozó felkérések és az ennek alapján elkészített szakértői vélemények. A szakértőként felkért személy kizáró ok esetén megtagadhatta a részvételt az eljárásban, de ilyenről nincs tudomásom. A lehetőségre a kirendelő hatóság is felhívta az érintett figyelmét. Esetünkben: „Felhívom figyelmét, hogy a szakértői határozat ok nélküli megtagadása, vagy annak késedelmes teljesítése esetén a Be. 71. §. /1/ bek.-ben foglaltak szerint járunk el.”³ Ugyanebben a határozatban a terhelt figyelmét is felhívták, hogy lehetősége van a szakértő személyével kapcsolatban kizáró okra hivatkozni. A felkért szakértők tapasztalatom szerint minden esetben határőr tisztek voltak az országos parancsnokságról, esetleg a sorkatona eredeti szolgálati helyéről, kerületétől. Ez természetesen az érintettre vonatkozóan nem sok jót jelentett, még akkor sem, ha a tiszttel korrektül járt el.

SzD „volt határőr” ügye annyiban érdekes, hogy kiszökött az országból, majd illegálisan hazatért, így vele szemben a bírósági eljárást a jelenlétében tudták lefolytatni. A BM Vizsgálati Osztály szakértői kirendelő határozata a rendelkezésünkre áll.

Ebben az esetben a szakértőtől három kérdésre kértek választ:

„1./ SzD által az osztrák rendőrségi kihallgatásai során elmondottak megfelelnek-e a tényleges valóságnak.

2./ Ha igen, ezek államtitkot vagy szolgálati titkot képeznek-e.

3./ A kiszolgáltatott adatok, tények milyen mértékben veszélyeztetik az MNK., vagy a Határőrség érdekeit.”⁴

Több katonára vonatkozóan is rendelkezünk szakértői véleménnyel különböző időpontokból.⁵ BL esetében a szakértő megnevezi állásfoglalásának a forrását: „A vádlott által felsorolt katonai jellegű adatok a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 31/1963. XI. 17. számú rendeletének 1. §. 1. pontja alapján államtitoknak minősülnek. A vádlott által kiszolgáltatott adatok súlyos mértékben veszélyeztetik az MNK honvédelmi és határőrizeti érdekeit.”⁶

Egy másik szakértő időben későbbi hivatkozása: a szakértői vélemény alapja a „Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 14/1971. április 15.-i sz. rendelete és az ennek alapján kiadásra került BM Határőrség Országos Parancsnoki 00307/3/1972 számú Minősítési Ügykörjegyzék – érvénybe lépett 1972. május 1-én.”⁷ HS határőr esetében a szakértő három kérdésben „szolgálati használatú”, hat kérdésben pedig „titkos” minősítést állapított meg a határőr külföldi kihallgatása során elmondottak alapján.

1972-ben következett be egy olyan eset, amikor MI határőr szolgálatban fegyverrel súlyosan megsebesítette a járőrparancsnokát, majd Ausztriába menekült. A sebesült parancsnok vele szemben fegyvert használt, és a szökevény menekülés közben elszórta a magával vitt, korábban összegyűjtött okmányokat, technikai eszközök leírásait, elöljárói neveket, beosztásokat, politikai foglalkozások tematikáját. Ekkor kétszer kérték fel szakértői vélemény készítésére ugyanazt a személyt, 1972. december 5-i és 18-i dátummal.

³ Belügyminisztérium Vizsgálati Osztály, 34-Bü-503/15/70.

⁴ Belügyminisztérium Vizsgálati Osztály, 34-Bü-503/15/70.

⁵ SzB hór. 1966. augusztus; BL hór. 1968. szeptember; SzD hór. 1970. február 4.

⁶ HU HL XI BKB I. 035/1969. Vizsgálati dosszié, szakértői vélemény, 1968. szeptember 25.

⁷ MNL OL HOP XIX-B-10 1972. év 9. sz. doboz III. tárgykör 5. folyószám. Szakértői vélemény HS volt határőr esetében. 1972. december 6.

A duplázásnak az a magyarázata, hogy időközben hazatért egy kiszökött határőr katona, SZ, aki szerint MI az alábbi adatokat mondta el kinti kihallgatóinak:

- „a bevonulással kapcsolatos körülmények,
- a kiképzőszázalaj szervezése,
- a kiképzés rendszere, módszere /milyen kiképzésben részesült/,
- a szombathelyi határőrlaktanya alaprajza,
- létszámra és fegyverzetre vonatkozó adatok,
- a horvátlövői őrs szervezése, az őrs védelmi rendszere,
- az Sz-100 elektromos jelzőrendszer telepítéséről, működéséről szóló adatok,
- a Szombathelyen ideiglenesen állomásozó szovjet csapatokról tett jelentés.”⁸

A szakértőnek a szakvélemény elkészítése mellett a bírósági tárgyaláson is meg kellett jelennie.

Esettanulmányok

SzD és PJ határőr közös szökése

Mindkét katona a soproni kerület fertőrákosi őrséről szökött külföldre 1969. március 24-én, korábban fegyelmi felelősségre vonták és megfenyítették őket. Szabadidejükben kiszöktek az őrsről, italoztak, visszajöttek, veszekedtek, lefeküdtek, az éjszakai járőrszállítást végző gépkocsit jogtalanul átvették, egy fegyvert is vittek magukkal, pedig nem voltak szolgálatban. A gépkocsit üresen leállították a határnál, kiszöktek. A gépkarabélyt az államhatárnál visszadobták magyar területre. Egyébként a bírósági ítéletek a fegyverek vonatkozásában nem voltak egységesek. Gyakran a szolgálati hely fegyveres elhagyásánál hiába hagyták azt a járőrök az államhatárnál, az elkövetést a bíró már fegyveresnek ítélte. Érvelése szerint a fegyver azért kellett a katonának, hogy másokkal találkozva azt esetleg használhassa. SzD határőr esetében mindkét levéltár tartalmaz anyagokat.⁹ A Győri Katonai Bíróság ítélete a vádlottakat bűnösnek mondja ki, „mindkét vádlottat: fegyveresen elkövetett külföldre szökésben és ezért külön – külön halálbüntetésre, mint, főbüntetésre és teljes vagyonelkobzásra, mint mellékbüntetésre ítéli.”¹⁰ A legsúlyosabb büntetést kapták, de itt még nincs szó kémkedésről, „[a] Katonai Főügyészség mindkét vádlottat a Btk. 313.§. /1/ bek-be ütköző, de a /2/ bek a./ pontja szerint minősülő és büntetendő fegyveresen elkövetett külföldre szökéssel vádolta.”¹¹ Az ügy a katonák távollétében is a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságához került. 1969. július 30-án zárt, titkos tárgyaláson, a bíróság „meghozta a következő végzést: fegyveresen elkövetett külföldre szökés miatt PJ volt határőr és

⁸ MNL OL HOP XIX-B-10 1972. év 9. sz. doboz III. tárgykör 5. folyószám.

⁹ MNL OL HOP XIX-B-10 1969. év 12. sz. doboz III/1–4 tárgykör 2. folyószám és HU HL XI. KB.II.05/1969. szám, valamint HU HL XI. Katf. I. 011/1969.

¹⁰ HU HL XI. KB.II.05/1969. szám. Győri KB ítélete.

¹¹ HU HL XI. KB.II.05/1969. szám. Vádirat.

társa ellen indított bűnügyben a Győri Katonai Bíróság KB.II.05/1969. számú ítélete ellen benyújtott fellebbezéseket elutasítja.”¹² Vagyis maradt a halálos ítélet, az jogerőre lépett.

SzD a traiskircheni lágerben politikai menedékjogot és ideiglenes tartózkodási engedélyt kapott (későbbi vallomása szerint ezeket nem kérte). Ausztriában dolgozott, hazai levelezésből megtudta, hogy az anyja beteg, ezért úgy döntött, hazajön. Hegyeshalomnál beszökött az országba 1970. február 2-án, hazament, testvére jelezte a határőrségnek a visszatértét. Örizetbe vették. Ezzel a jogszolgáltatás ugyancsak nehéz helyzetbe került, hiszen vele szemben hatályban volt egy halálos ítélet. Mivel kihallgatása során beismerte, hogy adatokat szolgáltatott ki külföldi szervezet számára, a Katonai Főügyészség államtitok tekintetében elkövetett kémkedés miatt perújítási nyomozást rendelt el, majd vádiratában ezt írta: „vádolom a Btk. 131. §. /2/ bek-be ütköző, de a /3/ bek. a./ pontja szerint minősülő államtitok tekintetében elkövetett kémkedéssel”.¹³ A Legfelsőbb Bíróság perújítást rendelt el, és a Budapesti Katonai Bíróságot jelölte ki az eljárás lefolytatására. A két ügyet, a korábbi kiszökést és a mostani kémkedést egyesítették. A „tárgyalási jegyzőkönyv” szerint „[a] bíróság az ügy jellegére való tekintettel zárt tárgyalást és közlési tilalmat rendel el.”¹⁴

A bírósági ítélet, tekintettel arra, hogy nem történt fellebbezés, jogerőre emelkedett: „vádoltat bűnösnek mondja ki 1./ államtitok tekintetében elkövetett kémkedésben, 2./ fegyveresen elkövetett külföldre szökésben és ezért őt halmazati büntetésül 6 /hat/ évi szabadságvesztésre, mint főbüntetésre és 5 /öt/ évi közügyektől eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítéli”.¹⁵

Ezzel talán azt mondhatjuk, SzD számára szerencsésen zárult a vesszőfutása, hiszen egy halálos ítéletet változtattak az újabb eljárás során hatéves börtönbüntetésre, ami egyébként nem következett volna be, ha külföldön marad, illetve ha ki sem szökik.

VJ határőr: külföldre szökés és kémkedés

Az 1942-ben született sorkatona 1964. július 22-én szökött ki a zalaegerszegi határőrkerület nemesmedvesi őrséről. A Hadtörténeti Levéltárban két dosszié tartalmazza az esetét.¹⁶ A vizsgálati iratgyűjtő egyik okmányából részletes tájékoztatást kapunk az ausztriai eseményekről.¹⁷ Itthon nyolc alkalommal hallgatták ki és vettek fel jegyzőkönyvet. Ezek szerint hat általánost végzett, és civilben traktorvezetőként dolgozott. 1962. november 13-án vonult be, Lentiben a kiképző zászlóaljnál részesült alapkiképzésben, és 1963. februárban került az őrsre. Rendszeresen ivott, megfenyítették, 1964. július 22-én délelőtt szabadidőben szökött ki, bement a szemben található osztrák faluba, jelentkezett. Grazba vitték, 26 napig volt letartóztatásban. Úgy nyilatkozott, hogy Ausztriában kíván letelepedni. Elvitték egy katonai laktanyába, és ott is kihallgatták, mindent elmondott, amit a határőrségről tudott, szervezés, felszerelés, személyek nevei, szolgálati helyek és rendszer, kiképző zászlóalj stb. Lerajzolta a laktanyákat, a vallomását aláírták vele. 1964.

¹² HU HL XI. KB.II.05/1969. szám. Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégium ítélet.

¹³ HU HL XI. KB.II.05/1969. szám. Vádirat, Katonai Főügyészség, SzD ellen, 1970. április 8.

¹⁴ HU HL XI. KB.II.05/1969. szám. MNK Legfelsőbb Bíróság ítélete. 1970. április 21.

¹⁵ HU HL XI. KB.II.05/1969. szám. A Budapesti Katonai Bíróság ítélete, BKK KB. VII.025/1970.

¹⁶ HU HL XI BKB I. 012/1965 és HU HL XI. 1. Katf. 013/1965.

¹⁷ HU HL XI BKB I. 012/1965. Jegyzőkönyv a gyanúsított kihallgatásáról, 1965. február 12., 6.

augusztus 17-én szabadult a rendőrség fogdájából. A Vöröskereszthez vitték, ellátták ruhával és 100 schillinggel, 6 hónapra érvényes tartózkodási engedélyt kapott. Elhelyezték egy grazi építkezésen, ahol szállása is volt, itt 1964. október 14-ig dolgozott. Munkahelyét otthagyta, többfelé csavargott, majd felszállt egy Magyarországon áthaladó vonatra, menet közben leugrott, elfogták 1964. december 7-én. Ügy nyilatkozott, a kémkedés büntetében, amivel időközben meggyanúsították, bűnösnek érzi magát, viszont önként jött haza, így a tiltott határátlépésben nem.

Még 1964. augusztus 10-én nyomozást rendeltek el vele szemben hűsz nappal a ki-szökését követően, a Btk. 313. §. /1/ bekezdésébe ütköző külföldre szökés alapos gyanúja miatt, de ekkor a kémkedés kérdése még nem merült fel. Az első eljárás során halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélték.

Az iratgyűjtőben található második vádiratban már szerepel a kémkedés kérdése: „vádolom a Btk. 303. § /1/ bek-be ütköző, a /2/ bek. c/pontja szerint büntetendő szolgálati tevékenység felhasználásával elkövetett külföldre szökés, valamint a Btk. 131. § /2/ bek-be ütköző, a /3/ bek a/pontja szerint büntetendő államtitok tekintetében elkövetett kémkedés büntetében.”¹⁸ Ügyét a Budapesti Katonai Bíróság tárgyalta. Az erről készült jegyzőkönyvben olvasható, hogy a katonai ülnököket a határőrség országos parancsnokságáról rendelték ki, a szakértőt, egy határőr őrnagyot, pedig szintén onnan kérték fel. A szokásos módon a katonai bíróság zárt tárgyalást és közlési tilalmat rendelt el. A bíróság bűnösnek mondta ki szolgálati tevékenység felhasználásával elkövetett külföldre szökés és államtitok tekintetében elkövetett kémkedés büntetével, és halmazati büntetésül 10 év börtönbüntetésre ítélte.¹⁹ A vádlott a döntést elfogadta, de a védő és a katonai ügyész fellebbezést nyújtott be, így az ítélet nem emelkedett jogerőre, az ügy másodfokra került. A Katonai Főügyészség gondolatmenetébe a fellebbezéssel kapcsolatos felterjesztése enged betekintést: „ez az ítélet törvénytelenül enyhe, mivel két olyan büntettet követett el, melyre a törvény a legsúlyosabb büntetés alkalmazását is lehetővé teszi”.²⁰

A fellebbezési tárgyalási jegyzőkönyv szerint a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma a külföldre szökést nem látta szolgálati elkövetéssel megtörténtnek, „ezért cselekményét a külföldre szökésnek a Btk. 313. §. /1/ bekezdésében írt alapesetének minősítette.”²¹ Egyebekben az elsőfokú büntetést érintetlenül hagyta, maradt a 10 év börtönbüntetés.

BL határőr oda-vissza szökése

Nevezett 1967. november 23-án vonult be sorkatonaként, és 1968. április 21-én szolgálatból szökött ki a zsirai őrs területén. Mindkét levéltárban találunk okmányokat az esettel kapcsolatban.²² A Hadtörténeti Levéltár róla szóló dossziéján a „Külföldre szökés és kémkedés” felirat szerepel. Esete emlékeztet a korábbi történetekre. Kihelyezett járőr csoportban teljesített szolgálatot, az államhatár átlépésekor fegyverét a honi oldalon a drótkerítéshez

¹⁸ HU HL XI BKB I. 012/1965. Vádirat, Katonai Főügyészség B. 050/1964. 1965. február 19., 9.

¹⁹ HU HL XI BKB I. 012/1965. Ítélet, BKB KB. I. 012/1965., 23.

²⁰ HU HL XI. 1. Katf. 013/1965.

²¹ HU HL XI BKB I. 012/1965. Fellebbezési tárgyalási jegyzőkönyv, 1965. április 14., 33.

²² MNL OL HOP XIX-B-10 1968. év 11. sz. doboz III. tárgykör 2. folyószám, valamint HU HL XI BKB I. 035/1969.

támasztotta, két töltött tárat vitt magával. Érdekes, hogy ezt a bíróság később miként értékelte (fegyveres elkövetés másodfokon). Az első éjszakát egy osztrák családnál töltötte, majd azok elvitték az oberpullendorfi csendőrsre. Innen a bécsi rendőrségre és a traiskircheni menekülttábor zárt részébe került. 8–10 alkalommal a bécsi rendőrségre szállították kihallgatásra. Egy Schuman nevű, magyarul jól beszélő személy vezette a kikérdezését, amelyen egy alkalommal két katona is részt vett. Fényképeket, vázlatokat, rajzokat mutattak neki fegyverekről és a műszaki zárról. Kérdésükre úgy nyilatkozott, hogy a jobb élet reményében szökött ki, és Ausztriában szeretne maradni. Részletesen beszámolt az általa ismert személyekről, szervezetekről, a zsirai szolgálati rendszerről és az SZ-100-as riasztórendszerről, illetve annak kiszolgálásáról, alkalmazásáról. A kihallgatás befejezésével politikai menedékjogot és ideiglenes tartózkodási, munkavállalási engedélyt kapott. A táborban elhelyezett más magyarok szereztek neki munkahelyet. Mivel nem sikerült megfelelően rendezni a körülményeit, kivándorolni nem tudott, mert időközben jelentős tartozást halmozott fel, ezért 1969. szeptember 12-én viasszaszökött Magyarországra, és egy járőr elfogta.

Kiszökését követően először a szokásos eljárás keretében a határőrkerület parancsnoka feljelentette, és a Legfőbb Ügyészség megfogalmazta a vádiratot, amelyben még csak a következő vád szerepelt: „Vádolom a Btk. 313. §. /1/ bek-be ütköző, de a /2/ bek. a/ és c/ pontja szerint minősülő fegyveresen és szolgálati ténykedés felhasználásával elkövetett külföldre szökéssel.”²³ Ügyét a katonai bíróság Győrben tárgyalta, és döntésében „bűnösnek mondja ki szolgálati ténykedés felhasználásával elkövetett külföldre szökésben és ezért őt halálra, mint főbüntetésre és teljes vagyonek kobzásra, mint mellékbüntetésre ítéli.”²⁴ Az ítélet ellen az ügyészség fellebbezési óvást nyújtott be, mintha a halálos ítélet nem lett volna elég. Indoklása: „indítványozom, az ítéletet úgy változtassák meg másodfokon, hogy a bíróság fegyveresen elkövetettnek is minősítse.”²⁵ Ezzel az elsőfokú ítélet nem vált jogerőssé, és az ügy a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma elé került. A másodfok határozata: „A Győri Katonai Bíróság ítéletét annyiban változtatja meg, hogy a vádlott cselekményét fegyveresen és szolgálati ténykedés felhasználásával elkövetett külföldre szökésnek minősíti.”²⁶ A védőnek az ítélet enyhítésére vonatkozó fellebbezését elutasította.

Hazaszökése új helyzetet teremtett, és megszületett ellene a második vádirat: „vádolom a Btk. 131. § /2/ bekezdésébe ütköző, de a /3/ bekezdés a./ pontja szerint minősülő államtitok tekintetében elkövetett kémkedéssel és a Btk. 203. § /1/ bekezdésébe ütköző tiltott határátlépéssel”. Ebben már szerepel a kémkedés és a befelé irányuló tiltott határátlépés büntetése. Valamint: „Indítványozom, hogy a katonai bíróság a terhelt ellen fegyveresen és szolgálati ténykedés felhasználásával elkövetett külföldre szökés miatt a Győri Katonai Bíróságon folyamatban volt és perújítás alatt levő ügyet a Be. 56. § /2/ bekezdése alapján egyesítse jelen bűnüggyel és a két ügyet egy eljárásban bírálja el.”²⁷ Vagyis a kiszökést, a kémkedést, a befelé irányuló tiltott határátlépést egy ügyben, egy eljárásban javasolták tárgyalni. Erre a Legfelsőbb Bíróság a Budapesti Katonai Bíróságot jelölte ki.

²³ HU HL XI BKB I. 035/1969. Vádirat, Katonai Főügyészség B.022/1968. szám, 1968. június 10.

²⁴ HU HL XI BKB I. 035/1969. A Győri Katonai Bíróság ítélete, KB. I. 010/1968. szám, 1968. július 4.

²⁵ HU HL XI BKB I. 035/1969. Győri Katonai Ügyészség, Fellebbezési óvás B.II. 013/1968. június 7.

²⁶ HU HL XI BKB I. 035/1969. Ítélet, Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, Katf. II. 018/1968. szám, 1968. augusztus 07.

²⁷ HU HL XI BKB I. 035/1969. Vádirat, Katonai Főügyészség Bf.025/1968. 1968. november 08.

Az új ítéletben a bíróság: „Bűnösnek mondja ki

1. fegyveresen és szolgálati ténykedés felhasználásával elkövetett külföldre szökésben,
2. államtitok tekintetében elkövetett kémkedésben,
3. tiltott határátlépésben, és ezért őt halmazati büntetésül 8 év börtönbüntetésre, 10 év közügyektől való eltiltásra és teljes vagyonek Kobzása ítéli. [...] A szabadságvesztést szigorított börtönben kell végrehajtani.”²⁸

A tárgyalásról készült jegyzőkönyv szerint a három érintett, ügyész, védő és vádlott az ítéletet tudomásul vette, az jogerőre emelkedett.

Az iratgyűjtőben található egy kegyelmi eljárással kapcsolatos bejegyzés: „Az ET 1970. október 30-án kelt E.T. 10-10/22/1970. számú elhatározásával [...] BL volt határőr elítélre kiszabott szabadságvesztés hátralévő részének végrehajtását kegyelemből elengedte.” Ezzel egy nehezen megmagyarázható folyamat zárult le. A határőrt először a külföldre szökésért halálra ítélték. Hazaszökése után meggyanúsították kémkedéssel, és a két ügy összevonása után végül 8 évre ítélték, azaz enyhébb büntetést kapott, mint előzőleg. A bíróság 1969. februárban hozta meg a végső ítéletet. Ezt követően 1970. október 31-én kegyelemmel szabadult. Lényegében az előzetes letartóztatás idejét is beszámítva, 1968. szeptember 13-tól 26 hónapot töltött őrizetben.

Külön dossziében az irattartón belül a bíróságnak elkészített nyomozati, vizsgálati munkaokmányok találhatók, összesen 22 darab, közöttük járőrjelentés, elmeszakértői vélemény, határozat szakértő kirendeléséről stb. Az államtitok megsértéséhez kapcsolódó szakértői véleményt egy határőr őrnagy készítette.

MI határőr külföldre szökése fegyverhasználat

A határőr 1972. október 21-én szökött ki a horvátlovői őrsről szolgálatban, esete más szempontból is különleges. A körülményeket a szombathelyi határőrkerület jelentése tartalmazza. MI határőr mint járőrtárs elől ment, fegyverét hirtelen csőre töltötte, megfordult, egy papírlapot mutatott a parancsnoknak, és azt mondta: „Nyugati kém vagyok, kezeid emeld fel, hátra arc, és indulj a mélység felé.”²⁹ Amikor megközelítette egy méterre a parancsnokát, az a fegyver csőve után nyúlt, erre egy lövést adott le, amely a bal comb külső felszínét megsértette. A különböző jelentések a sérülést később hol súlyosnak, hol könnyebbnek írják le. A járőrparancsnok összeesett. MI elvette a járőrparancsnok fegyverét, abból a tárat kivette, a fegyvert eldobta, átmászott a műszaki záron. A parancsnok tárat tett a fegyverbe, és két rövid sorozatot lőtt utána. Az odaérkező szomszédos járőr úgy találta, hogy a sérült járőrparancsnok síjjal elszorította a lábát. A helyszínen éleslőszert is találtak a földön, talán akkor került oda, amikor a fegyver elakadt. A határőr hosszabb ideje készülhetett a kiszökésre. Jegyzetlapok maradtak a helyszínen a földön.

²⁸ HU HL XI BKBI. 035/1969. Budapesti Katonai Bíróság, Ítélet, KB. VII. 035/1969. szám 1969. szeptember 10.

²⁹ MNL OL HOP XIX-B-10 1972. év 9. sz. doboz III. tárgykör 5. folyószám. Tárgy: Kivizsgáló jelentés a horvátlovői őrs szakaszán történt külföldre szökésről. 1972. december 6.

Az eset annyira különlegesnek bizonyult, hogy az országos parancsnok levélben fordult a Katonai Főügyészség önálló osztályvezető ügyészéhez:

„A cselekmény elkövetési módja és egyéb megfontolások miatt szükségesnek tartjuk, hogy nevezett ellenjelenlétében folytassák le a büntető eljárást. [...] Ezért kérem intézkedéset az elfogató parancs kibocsátása, valamint annak a Külügyminisztérium Konzuli Főosztályához történő megküldése iránt, a kiadatással kapcsolatos diplomáciai lépések megtétele céljából.”³⁰

Arra vonatkozóan nincsenek adataink, hogy ez a kikérés megtörtént-e. Feltételezhetően nem, mert az osztrák szervek nem adtak ki szökött katonákat. A Magyar Nemzeti Levéltárban a katona dossziéjában megtalálható a szakértői kirendelő határozat és a szakértői vélemény. Tudjuk, hogy egy hazajött határőr (SZ) vallomása alapján MI-t meggyanúsították kémkedéssel, de további bírósági anyagok nem állnak a rendelkezésünkre.

Zárógondolatok

Sajátos a kémkedés vádjának felbukkanása a külföldre szökött határőr sorkatonák esetében. Külön kérdés, mennyiben rendelkeztek olyan információkkal, amelyek megalapoztak egy ilyen vádat. A szakértőként kirendelt hivatásos tisztek véleménye a kapcsolódó eljárást alátámasztotta, hivatkozva a hatályos titokjegyzékre. Lényegében másként nem is foglalhattak állást a beosztásuk miatt. Viszont a titokjegyzék összeállítása, annak tartalma a korábbi határőrizeti viszonyokat tükrözte, több vonatkozásban már elavult, de módosítására, pontosítására nem került sor. Ami szerintem külföldön valóban hasznosítható lehetett korábban, az az adott őrs szolgálati rendszere. Erről mindent pontosan megkaphattak a kihallgatók. Különösen értékesek lehettek az információk 1971-ig az aknamezőről, az aknák elhelyezkedéséről, a leküzdés lehetőségéről. 1971 után esetleg az elektromos jelzőrendszeren történő áthatolás lehetőségeiről, illetve a jelzések esetén a zárási szakaszokon belül az egyes zárási szolgálati helyekről. Viszont mit lehetett kezdeni ezekkel az információkkal? Lényegében semmit. Már régen elmúlt az az időszak, amikor ügynökök jártak ki és be a zöldhatáron. Amikor fegyveres biztosítás mellett küldtek be, illetve juttattak ki személyeket, esetenként éjjel átjárót nyitva a műszaki záron. A határforgalom már olyan jelentős lett az 1960-as években, hogy annak sodrában, érvényes úti okmányokkal minden veszély nélkül lehetett utazni. Azaz nem szorultak rá a kinti felderítő szervek az ilyen jellegű információkra, és ezeket az adatokat nehezen lehetett beilleszteni a kémkedés körébe. A bíróságok még reflexszerűen hoztak halálos vagy más súlyos ítéletet külföldre szökés esetén, de az elkövetett bűntett, mármint a kémkedés belső tartalma már nem volt a régi. Az is ellentmondás, hogy éppen a visszatért katonákat gyanúsították meg kémkedéssel, holott a kiszökésért is megfelelő súlyú büntetést lehetett kiszabni jogszabály szerint. Az eljárások összevonásának, a kémkedéssel meggyanúsításnak nem látom különösebb értelmét, a Katonai Főügyészség részéről egyfajta bosszúálló, súlyosbító eljárásnak tekintem. Hogy jelentős mértékben csökkent a zöldhatárra irányuló ellenséges tevékenység,

³⁰ MNL OL HOP XIX-B-10 1972. év 9. sz. doboz III. tárgykör 5. folyószám. Az országos parancsnok levele. 1972. november 3.

alátámasztja a Határőrség Országos Parancsnokság Felderítő Osztályának értékelése.³¹ Ez tartalmazza a befelé történt határsértéseket éves bontásban az osztrák államhatáron:

- 1959: 64 fő,
- 1960: 59 fő,
- 1960/61: 37 fő,³²
- 1961/62: 22 fő,
- 1962/63: 42 fő.

Ezek közül 1959-től 1963 novemberéig a statisztika szerint csupán 4 büntetlen (azaz eredményes) tiltott határátlépés történt befelé, az ország belsejébe külföldről, a határőrség nyilvántartása szerint. A BM Vizsgálati Osztály ügynökként 1959-ben 1 főt, 1960-ban 1 főt, 1963-ban 2 főt azonosított, az ügynökök beküldése áttevődött a turizmusra. Két bírósági ítéletről szól az anyag, az egyik személy 15, a másik 6 évi szabadságvesztést kapott. Őket amerikai felderítő szervek szervezték be az NSZK-ban. Az osztály megállapítása szerint a határőrségi külső felderítés nem tudott adatokat szolgáltatni az ellenséges ügynöki tevékenységgel kapcsolatban.

A bírósági ítéletekből kiolvasható, hogy a szolgálatból történt külföldre szökést a katonai bíróságok gyakran a súlyosabb, halálos ítélettel büntették. Ennek végrehajtása viszont elmaradt, még azok esetében is, akik valamilyen módon hazakerültek. A vizsgált három esetben az újabb egyesített eljárások során az érintett három fő 6, 8 és 10 év büntetést kapott. A kiszököttek további sorsával kapcsolatban a határőrség csupán hézagos információkkal rendelkezett. Ezek legjelentősebb forrásai a hazaküldött levelek és a visszatértek beszámolói voltak. A szervezet ezen volt határőrök ügyében nem folytatott további jelentős felderítést a traiskircheni menekülttábort leszámítva.

Felhasznált irodalom

Belügyminisztérium Vizsgálati Osztály, 34-Bü-503/15/70. Szigorúan titkos. Határozat szakértő kirendeléséről. 1970. február 24. SzD határőr anyagai.

HU HL XI BKB I. 012/1965.

HU HL XI BKB I. 035/1969. BL határőr anyagai.

HU HL XI. 1. Katf. 013/1965. VJ határőr anyagai.

HU HL XI. Katf. I. 011/1969.

MNL OL HOP XIX-B-10 1964. év 12. sz. doboz IV/8–9. tárgykör 23. folyószám. A nyugati viszonylatban befelé irányuló határsértések értékelése. 1963. november 14.

MNL OL HOP XIX-B-10 1968. év 11. sz. doboz III. tárgykör 2. folyószám. BL határőr anyagai.

MNL OL HOP XIX-B-10 1969. év 12. sz. doboz III/1–4 tárgykör 2. folyószám. SzD és PJ határőrök anyagai.

MNL OL HOP XIX-B-10 1972. év 9. sz. doboz III. tárgykör 5. folyószám. MI határőr anyagai.

MNL OL HOP XIX-B-10 1989. év 13. sz. doboz III/1–4 tárgykör 4. folyószám. Hazaárulások nyilvántartása (1950–1989).

³¹ MNL OL HOP XIX-B-10 1964. év 12. sz. doboz IV/8–9. tárgykör 23. folyószám.

³² Az 1960/61-es jelölés úgynevezett határőrizeti évet tartalmaz októbertől októberig. A határőrség néhány évig áttért erre a nyilvántartásra, megnehezítve az egyes évek adatainak összevetését.